

Könyvtárpedagógia a digitális átállás időszakában

© **Czeglédi László**

Eszterházy Károly Egyetem, Eger

czegledi.laszlo@uni-eszterhazy.hu

© **Lengyelne Molnár Tünde**

Eszterházy Károly Egyetem, Eger

lengyelne.tunde@uni-eszterhazy.hu

Bevezetés

Az oktatásban zajló digitális átállás a tanulók fejlesztendő kompetenciáinak, alapképzettségének elemeinek újra gondolását eredményezte, valamint az elektronikus tanulási környezet kialakítását sürgeti.

Marshall McLuhan szerint a korábban nyomtatott könyvhöz hozzájutó és abból tudást szerző, tipográfiai ember számára a tudás lényegében a tudás birtoklásán alapszik: különféle írásbeli forrásokból elsajátítható ismeretek összességét jelenti. Mára a fogalom helyét az elektronikus ember fogalma veszi át, „aki számára a tudást már nem az információ birtoklása, hanem az elektronikusan hozzáférhető végtelen információáradatban való eligazodás képessége határozza meg.” (McLuhan, 2011)

Az információ áradatban való eligazodásra a lakosságot legjobban a könyvtárosok tudják felkészíteni. Ehhez azonban a könyvtáraknak rendelkeznie kell mindazzal a technológiai eszközparkkal, adatbázisokhoz való hozzáféréssel, amelyhez kapcsolódóan igény jelentkezhet. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a könyvtáraknak fontos társadalmi szerepe is van: a találkozás, a tanulás, az együttműködés helyszínei. A könyvtár kultúra- és értékközvetítő intézmény is, ezért fontos szerepe és felelőssége is van a digitális technológia által nyújtott lehetőségek tudatos és kritikai használatának kialakításában.

Az IFLA 2019-es trendje alapján átfogó megközelítést kell alkalmazni a fejlesztendő készségek és a tanulás módja terén: ki kell alakítani az élethosszig tartó tanulás képességét a könyvtárakban. A hagyományos könyvtári feladatokon túl be kell kapcsolódniuk a digitális kompetenciafejlesztésbe, és egyfajta digitális központként nyújtani támogatást az iskolák számára. (IFLA, 2019)

Elsősorban a tanárok figyelmét szeretnénk felhívni a problémákra.

Az iskolai könyvtár helyzete ma

A digitális átállás nem csupán módszertani és/vagy pénzkérdés. Az iskolai könyvtárak többségének a felszereltsége közelében sincs ahhoz, hogy ezt az átállást meg tudja valósítani. Ezt a tavalyi felmérés is bizonyította, amelyből kiderült, hogy az iskolai könyvtárak jelentős része nem tudja biztosítani az oktatás támogatásához szükséges technikai feltételek nagy részét. (Czeplédi, 2019)

Ennek elemzéséhez lesz szükség a tanárok észrevételeire, amit viszont nem egyszerű beszerezni.

Az iskolai könyvtár, mint forrásközpont, rég elveszítette jelentőségét, kivéve azokat a nagyobb iskolákat, ahol mind hely, alkalmazott, tanári kar tekintetében figyelmet fordítottak rájuk.

Jelen kutatás eredményeként szeretném várni, hogy a kérdőív kitöltése előtt még keressenek meg a tanárok. Sajnos a felmérés technikai akadályok miatt a következő év elejére tolódik, de a digitális átállás ezzel nem tart lépést.

A digitális átállás arról is szól, hogy ki szeretne átállni, ki szeretne segítséget kérni ehhez, ki nem szeretne egyelőre ezzel élni. A generációk fogságában vagyunk. Tisztelnünk kell azokat az akaratokat, kívánságokat, életrészleteket, amelyek nem egyeznek a miénkkel. A különböző generációk már vagy nem képesek az átállásra vagy nem is szeretnék ezt meglépni (általában koruknál fogva). Ez nem baj.

A baj az, ha a társadalom (vagy leginkább a fenntartó) nem fogadja ezt el vagy behajszolja őket olyan helyzetekbe, amelyeket nem tudnak megoldani. Sajnos sok ilyen helyzettel kerülünk szembe. A felsőoktatási könyvtárak és a

közkönyvtárak viszonylag jó helyzetben vannak, hiszen tudnak egyeztetni, kiállni ma a saját ügyért (többé-kevésbé). Az iskolai könyvtárak – amelyek a könyvtárpedagógia alapintézményei – azonban többnyire magura vannak hagyva. Számos esetben nem csak a fenntartótól, hanem az intézményvezetéstől sem kapnak támogatást, sőt a tanárok sem mindig hajlandók kiállni az iskolai könyvtár szükségessége mellett.

Természetesen ahhoz, hogy a tanárok (vagy akár a diákok) odaálljanak az ügy mellé, ahhoz elsősorban színvonalas szolgáltatás szükséges, ami visszavezet a fenntartóhoz stb. Tehát, megfogtuk az ördög farkát. Valóban nincs kiút? Van. Számtalan országot, külföldi kultúrát ismerünk, ahol az iskolai könyvtár kiválóan működő intézmény, sőt a digitális átállás alapintézménye egy oktatási intézményben, az szinte az iskolai könyvtáron belül összpontosul (Finnország, Szlovénia, USA, stb.).

Hazai problémák

Az iskolai könyvtárak többsége nincs felkészülve ezekre a fejlesztésekre: nevezetesen sem infrastruktúra, sem személyzet, sem szolgáltatás. Ráadásul nagyon sok esetben nem élvezik a használó támogatását (diákok, tanárok) – érthetően a szolgáltatások hiányossága miatt.

Kutatásunk második felében elsősorban a tanárok figyelmét szeretnénk felhívni az iskolai könyvtárra. Sajnos néha triviális gondolatokat kell megfogalmazni azok számára is, akik ezeket akár tudhatnák is:

- Az iskolai könyvtár nem azért működik rosszul, mert jól nem tud.
- Az iskolai könyvtáros nem azért nem tud támogatni bennünket, mert nem akar.
- Minden szolgáltatás a gyerekekért, a tanárokért van és a minőségi oktatásért.

Az előző és az eljövendő felmérések alapján egyelőre nem került kiküldésre a tanári kérdőív, mert számos információ arra utal, hogy nem csak a diákokkal vagy a tanárokkal van a probléma, hanem a menedzsmenttel is. Ennek kapcsán a jövő

év elején a menedzsmenthez szeretnénk intézni az első kérdéseket. A menedzsmentnek vannak alapvető feladatai az iskolai könyvtárral kapcsolatban, amelyeket sajnos nem mindig lát el megfelelő módon.

Melyek azok a kérdések, amelyeket a menedzsmentnek egyáltalán vizsgálnia kell az iskolai könyvtárakkal kapcsolatban?

A menedzsment feladatai

- Széles körű tervezés, a technológia integrációja az egyes iskolákban.
- "Kiválósági buborékok" létrehozása, iskolák, osztályok normarendszere.
- Mi az optimális egyensúly az iskolán kívüli tanulás (online/e-tanulás) és osztályon belüli tanulás között?
- Milyen jó gyakorlatokat ismerünk ehhez? Működnek?
- Mi szükséges ahhoz, hogy minden iskola/osztály képes legyen blended alapú tanulást-oktatást végezni webalapú eszközök használatával?
- A technológia alkalmazásának módjai (lehetőségek, rendszerkorlátozások stb.)
- Tudunk-e olyan rendszert szolgáltatásba állítani, amely lehetővé teszi a diákok számára a technológia és az eszközök felhasználásának megtanulását?
- Szélessávú használat, médiagazdag tartalom, egyetemes hozzáférhetőség (a jog és a lehetőségekhez képest) minden diák számára.
- Nyitott hozzáférés biztosítása az iskola, a fenntartó és a posztgraduális képzések között.
- Biztonságos hálózatot, biztonságos letöltés (például nyílt forráskódú szoftverek).
- Működési normák (biztonságos rendszerek előtérbe helyezése).
- Interoperábilis rendszerek alkalmazása.
- A diákok által behozott anyagok kezelése, felhasználása.
- Mindezek által a tanterv, az információs technológia fejlesztése.
- A tanárok oktatása az információs írástudás terén, online szakmai fejlesztés.

- Költséghatékonyság (pl. egyetemi gerincrendszerek használata).
- A hallgatói bemenetek felépítése.
- Technológiai döntések, stratégiai tervezés (nem csak a helyszínen, hanem a rendszer szintjén is), tekintettel a technológia integrált támogatására.
- A hallgatói szakértelem figyelembe vétele.
- Partnerségi viszonyok koordinálása.
- Stb. (részben Abram, 2009)

Kié a főszerep? Mindenki: diák, tanár, könyvtáros

A tanárok és az iskolai könyvtár kapcsolatát nem nagyon szokták vizsgálni. Csak a diákok viszonyulása érdekel mindenkit. A kettő pedig összefügg. Az a tanár, aki nem irányítja rá a figyelmet a könyvtárra (iskolai könyvtárra), az vélhetően maga sem használja. (Ez persze nem feltétlenül az ő hibája, hivatkozva az előzőekben leírtakra.)

Ugyanakkor számos kérdés adódik, amelyeket fel kell tenni (és fel is fogunk tenni) a közoktatásban oktató tanároknak. Reméljük, hogy majd az ezekre adott válaszok is közelebb visznek alapvető kérdések megválaszolásához:

- Tudja-e a tanár, hogy mire jó egy iskolai könyvtár? (fizikai tér, dokumentumok, digitális tár)
- Mit várhat a tanár az iskolai könyvtártól? (Ha használja, akkor ez mennyi plusz tevékenységet jelent számára?)
- Mit kap a tanár az iskolai könyvtártól?
- Tudatosan használja a tanár az iskolai könyvtárat vagy esetlegesen?
- Mennyire hasznos az iskolai könyvtár a szükséges információk beszerzésében? (pl. Kaplan, 2010)
- Mennyire hasznos az iskolai könyvtár az iskola elvégzéséhez?
- Mennyiben segít az iskolai könyvtár az IKT eszközök használatában az iskolában és otthon?
- Támogatja az iskolai könyvtár az olvasástanulást – népszerűsítést stb?

Végül pedig miért fontos, hogy a tanár és a könyvtáros (vagy könyvtárostanárr) együttműködjön? Számunkra a legfontosabbak (ALA, 2018):

- Az iskolai közösség erősítése.
- A „könyvtáros” sokszor azt jelenti: „könyvtár”.
- „Két fej jobb mint egy.”

Összegzés

A könyvtárpedagógia feladatai bővültek és ezzel együtt az iskolai könyvtárak rendszere mára sokkal áttekinthetlenebb lett, mint akkor, amikor még csak nemes egyszerűséggel iskolai forrásközpontnak neveztük ezeket az intézményeket. Természetesen ebben nem csak a társadalmi változások a „hibásak”, hanem a technológiai változások is bőven okoznak problémákat. Ezeket tudjuk kezelni, hol jobban, hol rosszabbul. A mértékegységet mindig azok a gyermekek jelentik, akik kikerülnek az életbe, és ott megpróbálják majd (remélhetőleg) hasznos dolgokra átváltani azt a tudást, ismeretanyagot, amit magukkal vittek. Mindehhez fontos, hogy a könyvtárpedagógia elérje a célját, és az iskolából, iskolai könyvtárból kikerülve is könyvolvasó, könyvtárhasználó emberek maradjanak a digitális átállás minden előnyét kamatoztatva.

Irodalomjegyzék

- Abram, Stephen: The future of school libraries:
American Library Association (ALA): National school library : Standards for learners, school librarians and school libraries. 2018. p. 45.
can school boards get on board? In: Internet@Schools Magazine
- Czeglédi László: Digitális könyvtárak, repozitóriumok a mindennapi könyvtárpedagógiában. In: Karlovitz, János Tibor; Torgyik, Judit (szerk.) Szakmódszertani és más emberközpontú tanulmányok Komárno, Szlovákia : International Research Institute, 2019. p. 371-377.
- IFLA trend report 2019. URL:
https://trends.ifla.org/files/trends/assets/documents/ifla_trend_report_2019.pdf[2019.12.15]

Kaplan, Allison G.: School library impact studies and school library media programs in the United States. In: *School libraries worldwide*, vol. 16., no. 2. (2010), p. 57.

McLuhan, Marshall: *The Gutenberg Galaxy*. Toronto: University of Toronto Press, 2011. p. 233.